

TA'LIMDA KOMPETENSIYA KLASTERLARI: INTEGRATSIYA VA BAHOLASH MEZONLARI

Merganov Shuxrat Meyliyevich

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta'lim jarayonida kompetensiya klasterlarini shakllantirish va ularni fanlararo integratsiya hamda baholash mezonlari orqali boshqarish masalasi yoritiladi. Kompetensiya klasterlari o'quv natijalarini alohida ko'nikmalar ro'yxati sifatida emas, balki real faoliyatda birgalikda ishlaydigan, o'zaro bog'langan kompetensiyalar majmui sifatida ko'rishga imkon berishi asoslanadi. Maqolada klasterlarni loyihalashning didaktik tamoyillari, integratsiya darajalari, integratsiyalashgan topshiriqlar dizayni, baholash mezonlarini indikatorlarga ajratish, rubrika va portfel asosida dalil to'plash, formatif baholash va yakuniy baholash uyg'unligi masalalari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: kompetensiya klasteri, fanlararo integratsiya, baholash mezonlari, indikator, rubrika, portfel, formatif baholash.

KIRISH

So'nggi yillarda ta'lim tizimida kompetensiyaga asoslangan yondashuv keng qo'llanayotgan bo'lsa-da, amaliyotda uchraydigan eng katta muammolardan biri o'quv natijalarining bo'linib ketishi va "ro'yxat pedagogikasi"ga aylanib qolishidir. Ya'ni fan dasturlarida ko'plab kompetensiyalar sanab o'tiladi, ularga mos alohida mashqlar beriladi, lekin real vazifa kelganda o'quvchi bu ko'nikmalarni bir-biriga ulab ishlata olmaydi. Natijada ta'lim jarayonida ko'p harakat, ko'p topshiriq, ko'p baho bo'lishiga qaramay, yakuniy amaliy natija kutilgan darajada bo'lmaydi. Shu nuqtayi nazardan, kompetensiyalarni tizimli "klasterlar" ko'rinishida loyihalash ta'lim natijasini yaxlitlashtirish va boshqarishni osonlashtiradi.

Kompetensiya klasteri deganda muayyan faoliyat natijasiga erishish uchun zarur bo'lgan, o'zaro mantiqan bog'langan kompetensiyalar majmui tushuniladi. Klaster yondashuvi o'quvchini "alohida ko'nikmalar yig'uvchi" emas, balki "vazifani bajaruvchi va natija yaratuvchi" subyektga aylantirishga xizmat qiladi. Masalan, biror loyiha himoyasini olaylik: bunda axborot izlash, manbani baholash, tahlil qilish, dalil keltirish, muloqot, taqdimot, vaqtni boshqarish, refleksiya kabi bir nechta kompetensiyalar bir vaqtda ishlaydi [1]. Ularni alohida fan bo'limlariga bo'lib tashlash natijani parchalab yuboradi, klaster esa ularni bir mexanizmga yig'adi. Shuning uchun klaster yondashuvi integratsiya masalasini tabiiy ravishda o'rta chiqaradi: klaster faqat bitta fan ichida emas, ko'pincha fanlararo bog'liqlikda samarali ishlaydi.

ASOSIY QISM

Klaster yondashuvining asosiy g'oyasi shundaki, kompetensiyalar real faoliyatda yakkama-yakka ishlamaydi. Har qanday murakkab vazifa bir nechta kompetensiyani bir vaqtning o'zida talab qiladi. Shuning uchun ta'lim jarayonida kompetensiyalarni klasterlarga guruhlash ikki natija beradi: birinchisi o'quv natijalari "yaxlit" ko'rinish oladi; ikkinchisi o'qitish jarayoni "maqsadga yo'naltirilgan" bo'ladi. Bunda klasterlar odatda uch turga ajratiladi: predmetga xos klasterlar, fanlararo klasterlar va meta-kompetensiya klasterlari. Predmetga xos klasterlar ma'lum fanning ichida shakllanadi, masalan, matematika uchun mantiqiy isbotlash, modellash, masala yechish klasteri [2]. Fanlararo klasterlar bir nechta fan kesishgan joyda ishlaydi, masalan, "tadqiqot olib borish" klasteri biologiya, geografiya, informatika va til fanlari bilan bog'lanadi. Meta-kompetensiya klasterlari esa barcha fanda kerak bo'ladigan kompetensiyalarni qamrab oladi, masalan, kommunikatsiya, hamkorlik, tanqidiy fikrlash, o'z-o'zini boshqarish.

Klasterli yondashuvni ishlatadigan asosiy mexanizm integratsiyalashgan topshiriqdir. Uning dizayni uchta savolga javob berishi kerak: o'quvchi nimani yaratadi, qanday shartlarda yaratadi, qanday dalil topshiradi. Agar shu uch savol aniq bo'lmasa, topshiriq ijrosida ham, baholashda ham muammolar paydo bo'ladi. Shuning uchun topshiriq dizaynida quyidagi elementlar tavsiya etiladi: vazifa bayoni, auditoriya va kontekst, resurslar va cheklovlar, jarayon bosqichlari, yakuniy mahsulot formati, baholash mezonlari, refleksiya talabi. Refleksiya talabi klaster yondashuvda juda muhim, chunki kompetensiya faqat natija emas, o'sish hamdir. O'quvchi "nima qildim" bilan birga "qanday qildim va nimani o'rgandim" degan savolga ham javob berishi kerak [3].

Misol sifatida "mahalladagi ekologik muammo" bo'yicha loyihani olaylik. Bu topshiriq biologiya va geografiya bilan kontekst beradi, matematika va informatika bilan o'lchash hamda ma'lumotni tahlil qilishni talab qiladi, ona tili yoki ingliz tili bilan hisobot va taqdimotni talab qiladi. Klaster nuqtayi nazardan esa tadqiqot olib borish, axborot savodxonligi, hamkorlik, kommunikatsiya, muammo yechish klasterlari birlashadi. Yakuniy mahsulot, masalan, muammo tahlili, statistik ma'lumot, yechim taklifi, budjet va taqdimot bo'lishi mumkin. Shu shaklda vazifa real hayotga yaqinlashadi, kompetensiyalar esa "birga ishlash"ga majbur bo'ladi, chunki vazifa shuni talab qiladi [4].

XULOSA VA MUNOZARA

Ta'limda kompetensiya klasterlari yondashuvi kompetensiyalarni yaxlit tizim sifatida ko'rish, ularni real faoliyatga yaqin integratsiyalashgan topshiriqlar orqali rivojlantirish va baholashni shaffof mezonlar asosida boshqarish imkonini beradi. Mazkur maqolada integratsiya tematik emas, faoliyat va natija darajasida qurilganda klasterlar samarali ishlashi, shuningdek, baholashning mezon-indikator-daraja-dalil

zanjiri rubrika va portfel bilan qo'llab-quvvatlanganda subyektivlik kamayishi va o'quvchi o'sish yo'lini aniq ko'ra olishi asoslandi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Biggs J., Tang C. Teaching for Quality Learning at University. — 4th ed. — Maidenhead: Open University Press, 2011. — 389 p.
2. Wiggins G., McTighe J. Understanding by Design. — 2nd ed. — Alexandria: ASCD, 2015. — 370 p.
3. Anderson L. W., Krathwohl D. R. A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives. — New York: Longman, 2011. — 352 p.
4. Sadler D. R. Formative assessment and the design of instructional systems // Instructional Science. — 2019. — Vol. 18. — P. 119–144.